

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kadının Toplumdaki Yeri ve Makbul Kadının Özellikleri

Sunur Efe Vural

Destanların Türk tarihi açısından önemi çok büyüktür. Aslında destanlar bütün dünya edebiyatlarının başlangıç eserleridir. Destanlar sayesinde milletlerin kültürü hakkında çeşitli bilgiler elde edilebilir ve aynı zamanda menkıbeler de bir ulusun kişiliğini yansıtması bakımından önem taşır.¹

Türk edebiyat geleneği içinde destanlar ferdi, sosyal, tarihi, acıklı veya gülünç olayları çeşitli üsluplarla aktaran, kâinatın, insanlığın, milletlerin yaradılışını, gelişimini, hayatta kalma mücadelelerini, çeşitli olay ve nesnelere ilgili sebep açıklayan edebi ürünlerdir. Batı edebiyatında “epope” terimi ile anılan bu ürünlerin tamamı Türk edebiyat geleneği içinde “destan” adıyla anılmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri Türk milletinin kültürünü belki de en açık şekilde anlatan destandır ki bu destanda Türklerde kadın ve kadının yeri hakkında çok önemli konulara ulaşmak mümkündür. Aslında Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkler ve Türk kültürü açısından her türlü bilgiye ulaşılabilir.² Yalnız şunu da unutmamalıyız ki destanlar her zaman gerçeği aktarmazlar. Bazen destanlarda olaylar abartılarak aktarılabilir. Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'nde olaylar hanın, hakanın çevresinde yaşanmaktadır. Bu nedenden dolayı sıradan bir ailedeki kadının toplumdaki yerini Dede Korkut Hikâyeleri'nde görülmesi zordur; fakat hükümdar çevresindeki kadınlarla sıradan ailelerde yaşayan kadınlar aynı millette, aynı toprakta yaşadıkları için toplumdaki yerleri bakımından benzerlik göstermeleri mümkündür.

1. Kadının Toplumdaki Yeri

Devlet yönetiminde kadının, erkeğin yanında yer alması Eski Türklerde kadına önem verildiğinin göstergesidir.³ Ayrıca Dirse Han'ın toydan döndüğünde karısına söyledikleri kadının aile hayatındaki önemini de belirtmektedir:

Beri gelsene, başım bahtı, evim tahtı!

Baht; talih, kısmet anlamına gelmektedir.⁴ Buna göre “başım bahtı”, başıma gelen kısmet, güzellik şeklinde değerlendirilebilir. “Evim tahtı” ifadesindeki taht sözcüğü ise hükümdara mahsus makam manasına gelmektedir.⁵ Hükümdar taçsız ve tahtsız düşünülemez. Dirse Han'ın “evim tahtı” beyanında, erkeğin evi saraya benzetilirse tıpkı hükümdarın hükümranlığını tahta oturarak yürütmesi gibi erkek de gücünü evinin direği saydığı kadına

¹ Adnan Binyazar, Dede Korkut, Yapı Kredi Yay., İst., 1996, s. 17

² Binyazar, age., s. 35

³ Binyazar, age., s.56

⁴ Şemseddin Sami, Kamus-ı Türki, Çağrı Yay., İst., 1995, s. 281

⁵ Ali Nazima-Faik Reşad, Mükemmel Osmanlı Lügati, TDK Yay., Ankara 2005, s. 485

dayandırır. Ayrıca divan şiiri edebiyatında taht gerçek anlamı yanında sevgilinin güzelliğini, aşğın gönlünü belirtir.⁶

1.1. Ana

Dede Korkut Hikâyeleri'nde "ana"nın yeri çok önemlidir. Oğul da, sevgili de onun yerini tutamaz. Ananın bu önemi, onun doğurganlığından, yiğit yetiştirmesinden ileri gelebilir.⁷ Salur Kazan soylamasında anasını, hazinesinden, kırk ince belli kızdan, Burla Hatun'dan, kırk yiğitten, oğlu Uruz'dan ve develerinden üstün tutmuştur. Burada da ananın ne denli önemli olduğunu görmekteyiz.

1.2. Kız Çocuk

Türk tarihinde birisinin kız çocuğuna sahip olması önemli bir unsurdur. Hanlarhanı Bayındır Han'ın "Oğlu olanın ak otağa, kızı olanın kızıl otağa kondurun; oğlu kızı olmayanı Ulu Tanrı hor görmüştür biz de hor görürüz, belli bilsin."⁸ diyerek kara otağa oturtmasından da anlaşıldığı gibi oğlu kızı olmayan aşağılanır, kızı olan ise saygı görür; fakat oğlu olanın ak, kızı olanın kızıl otağa kondurulması nedeniyle kız çocuğa sahip olmakla erkek çocuğa sahip olmanın arasında bir fark olduğu görülmektedir.

1.3. Eş

Eski Türklerde kadının yiğitliği, yönetimde söz sahibi oluşu, çocuk dünyaya getirip soyun devamını sağlayışı Dede Korkut Hikâyeleri'nin her kısmında fark edilmektedir. Dirse Han'ın çocukları olmayınca karısına sığınması gibi Dede Korkut Hikâyeleri'nde daha birçok olayda kocalar eşlerine sığınmaktadır.

Bay Bican'ın kızının Bay Büre Bey'in oğluna beşik kertme yavuklu olmasını istemesinden görüldüğü gibi beşik kertme geleneğinin o zamandan beri devam ettiğini görmekteyiz.⁹ Beşik kertme geleneğinden dolayı iki taraf da istediğiyle evlenemez. Bu durum bazen kadının kiminle evleneceği konusunda söz sahibi olmadığını gösterir.

2. Makbul Kadın

2.1. Fiziki Özellikleri

Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki soylamalarda makbul kadının fiziki özellikleri hakkında bilgiler vardır. Aşağıdaki soylamada da buna benzer bir örnek görülmektedir:

Beri gelsene, başım bahtı, evim tahtı!
Evden çıkıp yürüyende selvi-boylum,
Topuğunda sarmaşanda kara saçlım,

⁶ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yay., İst., 2004, s. 436

⁷ Binyazar, age., s. 73

⁸ Orhan Şaik Gökyay, Dede Korkut Hikayeleri, Kültür Bakanlığı Yay., İst., 1976, s.1

⁹ Binyazar, age., s.40

Kurulu yaya benzer çatma-kaşlım,
İkiz badem sığmayan dar ağızlım,
Gül elmasına benzer al yanaklım,
Kadınım, direğim, döleğim!¹⁰

Yukarıdaki sözleri Dirse Han, karısına iltifat etmek için söylemiştir. Anlattıkları iltifat olduğuna göre söylediklerinin makbul kadını anlattıklarına şüphe yoktur. Buna göre o zamanlarda kadının uzun boylu, gösterişli, uzun siyah saçlı, çatma kaşlı, küçük ağızlı ve kırmızı yanaklı olması makbuldür. Ayrıca “Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Boyu” hikâyesinde “ince belli kız” tabirinden de anlaşıldığı üzere makbul kadının fiziksel özellikleri arasında ince belli olması da vardır.¹¹

“Kan Turalı” hikâyesinde geçen aşağıdaki soylamadan da makbul kadının fiziksel özellikleri hakkında daha fazla bilgilere ulaşabiliyoruz:

Işıl ışıl ışıldayan ince donlum
Yere basmayıp yürüyen selvi boylum
Kar üzerine kan damlamış gibi kızıl yanaklım
Çifte badem sığmayan dar ağızlım
Kalemcilerin çaldığı kara kaşlım
Kırk tutam kurum gibi kara saçlım
Aslan soyu, sultan kızı

Uzun boylu, gösterişli, uzun siyah saçlı, çatma kaşlı, küçük ağızlı ve kırmızı yanaklı olması diğer soylamada da belirtilmişti; fakat burada diğer soylamadan farklı olarak giydiği giysinin parlak ve ince olduğu belirtiliyor. Bu bir fiziki özellik değildir; ancak fiziki görünümüne etki eder ve çekicilik kazandırır. Bu da giyim kuşam tarzının önemli olduğunu gösteren bir durumdur.

2.2. Kişilik Özellikleri

Oğluna veya kızına en çok önem veren anadır. Baba da kardeş de ona o kadar çok önem vermez. Dirse Han oğlunu araştırıp soruşturmadığı bir yalan uğruna öldürmeye kalkar; fakat eşi ormana kırk ince belli kız ile oğlunu aramaya gider ve oğlunu bulur. Oğluna olan sevgisini şu sözler ile belirtir:

Kara çelik gözlerini uyku almış açsana akı!
On iki ince kemiceğin özünü almış, toplayıp devşir akı!
Tanrı veren tatlı canın seyranda imiş, indi, akı!
Öz gövdende canın varsa oğul, haber ver bana,
Kara başım kurban olsun, oğul sana!
Kazılık Dağı! Akar senin suların,

¹⁰ Gökyay, age., s.3

¹¹ Gökyay, age., s. 24

Akarken akmaz olsun!
Biter senin otların Kazılık Dağı,
Biter iken bitmez olsun!
Kaçar senin geyiklerin Kazılık Dağı,
Kaçar iken kaçmaz olsun, taşa dönsün!
Ne bileyim oğul arslandan mı oldu?
Yoksa kaplandan mı oldu?
Ne bileyim oğul, bu kazalar sana nereden geldi?
Öz gövdende canın varsa oğul, haber bana,
Kara başım kurban olsun oğul sana!
Ağız dilden birkaç kelime haber bana!¹²

Görüldüğü gibi ana oğlunu çok sever ve hiçbir zaman ondan yardımı esirgemez. Bunun gibi birçok durumda Dede Korkut Hikâyeleri'nde bulunmaktadır; ancak Dede Korkut Hikâyeleri'nde bu durumla örtüşmeyen bir kısım vardır. Deli Dumrul hikâyesinde “can tatlı” diye anası Deli Dumrul için canını feda etmemektedir. Bu Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “ana” anlayışına tamamen ters düşmektedir.¹³

Değer gören sevgilinin, eşlerin değer verilen özelliklerini yer yer Dede Korkut Hikâyeleri'nde görebiliyoruz.

Erdemli olan kadına ait olması gereken özellikler hakkında Türk tarihini inceleyen pek çok tarihçiye ait önemli sayılabilecek görüşler mevcuttur. Bu yazarlar arasında Türk Tarihi araştırmalarında önemli bir yere sahip olduğu bilinen Adnan Binyazar, makbul Türk kadınına ait araştırmalarımız sırasında rastlanan “Erdemli olan kadında bulunması gereken özellikler arasında ”Erkeğin yerini tutabilmelidir, onu aratmamalıdır.“ beyanına yer vermiştir. Bu beyandan da anlaşıldığı gibi erkek kadına göre çok fazla üstün tutulmamaktadır, hatta görüldüğü üzere kadın bir erkeğin yerini tutabilecek ölçüde olmalıdır.

Bir başka beyanda ise “Konuk ağırlayabilmelidir.” denilmektedir. Misafir ağırlamak, bilindiği üzere hem eski Türk geleneğinde hem de şimdiki Türk geleneğinde önemli bir unsurdur. Bu sayede Türklerde misafire iyi davranma, iyi konuk etme gibi geleneklerin o zamandan beri var olduğunu ve ne kadar önemli olduğunu anlayabilmekteyiz.

Bunun dışında, erdemli kadın, saygılı olmalı, obur, nankör, tembel olmamalı, evin sorumluluğunu taşımalı, gözü dışarıda olmamalı, çok gezmemeli, dedikodu yapmamalı, haksız olduğu halde başkalarını suçlamamalı, konuğa yemek yedirmekten hoşlanmalı ve kocasının öğütlerini dinlemelidir.¹⁴

3. Sonuç

Erdemli, makbul kadında olması gereken özellikler Dede Korkut Hikâyeleri'nde de

¹² Gökyay, age., s.15

¹³ Binyazar, age., s. 74

¹⁴ Binyazar, age., s. 62, 64

görüldüğü gibi eski Türklerde ve günümüzde hemen hemen aynıdır. Erdemli kadının özelliklerinde, eski Türkler ile günümüzdeki erdemli kadında olması gereken özellikler arasında benzerlikler vardır.

Dirse Han'ın karısına iltifatındaki sözler eski Türklerdeki makbul kadının fiziki özellikleri hakkında çok önemli bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre daha önce de bahsedildiği gibi makbul kadındaki fiziki özelliklerinden bazıları uzun boylu ve uzun kara saçlı olması, kırmızı yanaklı, küçük ağızlı olmasıdır. Günümüzde de yaklaşık olarak aynı özellikteki kadınların daha güzel kabul edildiğini söylemek mümkündür.

Geçtiğimiz yüzyıllara göre çok önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Hayat standardı, yaşam biçimi, medeni ve teknolojik gelişmeler ve değişimler çok hızlı bir biçimde olmaktadır. Ancak bahsedilen konularda çok hızlı bir gelişme ve değişim olmasına rağmen günümüz yaşam şeklinin Dede Korkut Hikâyeleri ile karşılaştırıldığında kültür değişmelerinin çok az ve yavaş bir şekilde meydana geldiği, hatta bazı konularda bu değişmelerin olmadığını görmekteyiz. Bu durum kültürün değişmez özelliklerinin çağlar ötesine uzandığını; toplumların değer yargılarının, alışkanlıklarının nesiller boyu devam eden unsurlar olduğunu gösteren ibretlik bir tablo olarak karşımızda durmaktadır.